

George G. Potra

Titulescu
Un prieten statornic al poporului grec*

S-a născut la 16 martie 1882.

A apărut în viața politică românească ca o adevărată explozie de inteligență și talent.

Născut sub arcul de lumină al obținerii independenței naționale, Titulescu aducea în arena politică a României un intelect strălucit, cultivat la cele mai înalte cote, o gândire cel mai adesea străfulgerată de geniu, o perspectivă cuprinzătoare și realistă asupra rosturilor românești și asupra vocației României în lumea contemporană, un acut simț al istoriei și o dăruire exemplară în slujba marilor cauze naționale și europene, a idealurilor generoase pe care lumea și le asuma la început de secol.

A fost eliminat de pe scena politică la 29 august 1936, ca urmare a unei vaste conspirații externe și a numeroase intrigi interne.

Nedrept.

A murit departe de țară, la 17 martie 1941, exilat, după ce a băut până la fund cupa amărăciunii dată de prăbușirea iluziilor și proiectelor sale și de sfârtecarea României la Vest, la Est și la Sud.

Prematur.

A cerut să fie îngropat în România, în inima Transilvaniei, la Brașov.

A revenit Acasă abia după 50 de ani în care sufletul i-a pribegit pe alte meleaguri.

Gestul său își păstrează peste timp valoarea de simbol.

A trăit „20 de ani în tranșeele păcii“.

În cele două decenii în care a jucat un rol proeminent în viața politică și diplomația românească (ministru de Finanțe, în două rânduri, în anii 1917–1918; 1920–1921; trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Londra, în anii 1921–1927 și 1928–1932; reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor; ministru de Externe în mai multe rânduri, în anii 1927–1928 și 1932–1936), dar și în cea europeană (de două ori președinte al Adunării Societății Națiunilor, în anii 1930 și 1931; vicepreședinte în 1927 și președinte în 1934 al Academiei Diplomatice Internaționale, pentru a aminti doar câteva magistraturi), Titulescu a pledat

---

* Articol publicat de George G. Potra, director executiv al Fundației Europene Titulescu, în „Amarusi“ (Atena), 23 august 2004; în Adrian Năstase, George G. Potra, *Titulescu – Ziditor de mari idealuri*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, pp. 76–93.

și acționat cu un devotament exemplar pentru obținerea unui nou statut european și mondial al României, pentru apărarea valorilor și promovarea intereselor ei, impunându-se drept un „campion al intereselor românești“.

A fost „bolnav de insomnie lângă destinele țării“, afirma marele filosof român Lucian Blaga.

Titulescu a gândit destinele românești în coordonate europene și mondiale, având intuiția numeroaselor și complexelor interdependențe ce se nășteau și aveau să se impună în viața internațională de după Primul Război Mondial, a conștientizat faptul că Pacea, Legalitatea și Cooperarea reprezintă singura triadă viabilă și acceptabilă în măsură să asigure Securitatea, Stabilitatea, Perspectiva și Progresul.

Glasul său a răsunit lucid și convingător în toate centrele politice ale vremii sale și sub cupola celor mai prestigioase organizații internaționale, instituții academice și universități multisekulare.

Gândirea și acțiunea lui Titulescu îl recomandă ca pe un mare european.

A avut o contribuție esențială în definirea și afirmarea unor noi principii de relații între state, identificându-le drept baza statornică și sigură a unor relații de cooperare fructuoasă.

Afirmând că independența, suveranitatea, integritatea teritorială și neamestecul în treburile interne sunt atribuite inalienabile ale fiecărei țări, Titulescu a pledat pentru „spiritualizarea frontierelor“, respingând autarhia, izolaționismul, exclusivismul.

A fost unul dintre cei care au relevat în modul cel mai pertinent acele contribuții ce asigură Europei un loc proeminent în istoria civilizației.

A fost unul dintre cei care au apărat valorile Europei, reliefând capacitatea de iradiere a culturii și civilizației continentului nostru.

A fost unul dintre cei mai fervenți pledanți și apărători ai cooperării europene, înțelegând că România este în Europa și că Europa fără România nu poate fi.

A cerut să se recunoască României locul și demnitatea la care îi dau dreptul vechimea, statornicia, rostul istoric al poporului român, aportul la cauza apărării civilizației europene, contribuția adusă la îmbogățirea patrimoniului european în cele mai diferite teritorii ale inteligenței și frumosului.

Titulescu nu a gândit Europa în termenii Est și Vest și n-a confundat niciodată Europa doar cu o parte a ei, Europa fiind popoarele și culturile ei, toate, ideile și aspirațiile ei, toate, valorile sale, toate, victoriile și înfrângerile ei, toate.

A pledat pentru o Europă unită, ideile și demersurile sale proiectându-l în istorie ca un precursor al devenirii familiei continentului nostru.

A îndrăznit, a sperat și s-a sacrificat pentru ideile și aspirațiile sale.

Posteritatea i-a confirmat vocația, angajarea și sacrificiul, opera sa dând demersurilor românești temeinicie, autenticitate, credibilitate, forță de iradiere și capacitate de persuasiune.

Aducând în viața internațională o nouă perspectivă asupra relației securitate-dezarmare, Titulescu a combătut alegațiile celor ce considerau gradul de securitate al unei țări după gradul ei de înarmare, apreciind că o asemenea premisă este vetustă și periculoasă.

Că apelul la forță persistă, că forța continuă să fie pentru unii și de către unii principalul, dacă nu chiar unicul suport al securității, nu micșorează cu nimic realismul constructiv și forța morală a judecății conaționalului nostru.

Titulescu a combătut deopotrivă pozițiile celor care împărțeau preocupările în materie, invocând conceptele de „securitate occidentală” și „securitate răsăriteană”, subliniind efectele negative ale unei asemenea disjungeri artificiale.

Așa fiind, Titulescu a considerat deopotrivă necesar să susțină și să promoveze formule noi de securitate regională, cum au fost Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, apreciate metaforic, deosebit de sugestiv, ca „sârma ghimpată a păcii”.

*

S-au împlinit anul acesta, 70 de ani de la semnarea, la 9 februarie 1934, la Atena, a Pactului Înțelegerii Balcanice, organizația defensivă de securitate regională, din care făceau parte Grecia, Turcia, Iugoslavia și România.

Inițiator și arhitect al acestei organizații, Titulescu a salutat cu satisfacție acest act major al anilor '30, afirmând printre altele:

„În adevăr, din toate națiunile europene, națiunea elenă este aceea care are cele mai intime legături cu eternitatea. Astfel, un tratat semnat pe pământul elen împrumută din ambianța înconjurătoare condiția solidității și a duratei pe care trebuie să o urmărească orice operă serioasă.

Ideea care ne-a călăuzit pe noi, făuritorii Înțelegerii Balcanice, este simplă. Noi suntem dornici de pace. Dar știm că pacea reală își are izvorul în încredere și încrederea își are izvorul său în stabilitate. [...].

Tratatul de la Atena este înainte de toate un gest poruncit de interesul de conservare. Tratatul de la Atena este o operă de realism politic, care

servește pacea cu mult mai mult decât pactele în care limbajul de vată sau vag și generozitatea se amestecă între ele până într-atât încât nu se știe niciodată dacă dispozițiile lor iau sau dau ceva.

Tratatul de la Atena este, în sfârșit, o operă de justiție, căci respectă scrupulos dreptul altora până într-atât încât invită pe toți interesații să participe la regimul pe care și l-au creat semnatarii.

În adevăr, casa pe care am construit-o este largă și ospitalieră. Este loc în ea pentru toți acei care așteaptă inimile noastre. Dar casa noastră este luminoasă. Lumina pătrunde în ea din toate părțile. Oricine trece pragul să părăsească nădejdea că va putea gusta din voluptatea iluziei pe care o creează clarobscurul.

Dar dacă pentru semnatarii de la Atena frontierele sunt un lucru definitiv și indiscutabil, frontierele în ele însele sunt și bariere care divid pe oameni și fac viața lor mai grea. De aceea, noi suntem gata să întreprindem, împreună cu toți acei care vor recunoaște definitiv și loial frontierele noastre, o vastă muncă de apropiere economică și politică, care va devaloriza gradat aceste frontiere, până la spiritualizarea lor definitivă.

În ziua aceea, patriile noastre actuale nu vor mai face decât una: marea patrie a familiei umane, care ne va fi cu atât mai scumpă cu cât va reprezenta suma afecțiunilor pe care fiecare dintre noi o poartă pentru patria sa.

Securitatea, înțelegerea, asociația, integrarea, iată cele patru coloane ale templului pe care l-am ridicat astăzi păcii, punându-se semnăturile pe Tratatul de la Atena.^{“1}

Crearea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice a înscris două evenimente majore în istoria perioadei interbelice.

Contribuția României și a șefului diplomației de la București au primit o recunoaștere foarte largă în epocă.

„El a fost cel mai strălucit și cel mai dinamic dintre toți cei care au vrut să construiască o Europă nouă, bazată pe egalitatea puterilor și respectul tratatelor. Când norii au suit la orizont, el a fost unul dintre primii care a înțeles și primul care a vrut să ridice un dig contra inundației care se anunța.^{“2}

Faptul că în 1935 Titulescu a îndeplinit funcția de președinte în exercițiu al Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri și președinte în exercițiu al Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice a fost salutat ca una dintre cele mai fericite coincidențe în istoria celor două organizații, conferind orientării și activității acestora un plus de coerență și dinamism.

Istoria relațiilor româno-grecești din epocile modernă și contemporană are un suport care urcă cu peste două mii de ani în urmă.

Mărturiile sunt numeroase și diverse, iar adunarea, analizarea și comentarea lor au condus la o adevărată literatură științifică în fiecare din cele două țări, la care ne raportăm ca un bun comun al istoriei, culturii și civilizației noastre.

Documentele politico-diplomatice aflate în cele două țări ale noastre, dar și în alte arhive și biblioteci europene și de dincolo de Ocean, confirmă interesul constant al României pentru dezvoltarea și adâncirea relațiilor cu statele din Balcani.

Dacă acestea au fost mai strânse cu Grecia, Iugoslavia și Turcia, nu se poate supune că au fost ignorate relațiile cu Bulgaria și Albania, deși aceste state nu făceau parte din Înțelegerea Balcanică.

La 12 martie 1928, Titulescu în calitate de ministru al Afacerilor Străine, a semnat cu omologul său grec, Andreas Michalakopoulos, un Pact de neagresiune și arbitraj între România și Grecia.

Cercurile politico-diplomatice și presa din cele două țări, și nu numai, au apreciat valoarea lui pentru relațiile bilaterale româno-grecești și, mai mult decât atât, ponderea și semnificația lui pentru zona Balcanilor, pentru întreaga Europă de Sud-Est.

La puțin timp după semnarea acestui Pact, președintele Consiliului de Miniștri al Greciei, Alexandros T. Zaimis, declara: „Sunt fericit, adânc fericit, că sub președinția mea Grecia a încheiat un pact cu România, țară pentru care am atâta dragoste și admirațiune. // Prin Pactul de la Geneva, prietenia tradițională a popoarelor noastre este cimentată pentru viitor. // În afară de legăturile dintre noi, marea însemnătate a Pactului greco-român nu poate fi tăgăduită de nimeni. // Începutul e greu, după cum ați spus. Odată, însă, cel dintâi pact încheiat, celelalte îi vor urma. Pactul nostru le va da directive și ne putem mândri că el va fi în fruntea tuturor“.³

„Am crezut util – declara Titulescu – să pot da României arma unui precedent.“⁴ Dezvoltând ideea, Titulescu preciza: „Faptul de a vedea că statul, care este raportor [Grecia – *n.n.* *G.G.P.*] la Societatea Națiunilor în chestiunea arbitrajului este dispus să încheie cu noi o convențiune pe baza respectului intereselor naționale românești mă bucură“.⁵

Dând o înaltă apreciere contribuției de substanță a lui Titulescu la dezvoltarea raporturilor bilaterale, la consolidarea relațiilor de încredere în Balcani, la afirmarea și promovarea înaltelor principii și norme ale dreptului internațional, guvernul grec i-a conferit Ordinul Mântuitorului, Mare Cruce,

remis la București, la 25 iulie 1928, de trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Greciei, Constantin Collas.

Adresându-se la 22 mai 1928 lui I.G. Duca, ministru de Interne și ministru a.i. al Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu îl ruga să facă Înaltei Regențe propunerea de a decora pe Andreas Michalakopoulos, ministru de Externe, și pe Nikolaos Sokrates Politis, fost ministru de Externe, cu Ordinul Steaua României (cordon).⁶

În toamna anului 1933, Titulescu a întreprins un turneu politico-diplomatic în câteva țări europene, incluzând în mod firesc și fericit o vizită oficială în Grecia,⁷ înscrisă în perioada 19–23 octombrie 1933.

Presa din capitala elenă – menționăm doar „Proia“, „Elefteron Vima“, „Kathimerini“ – și nu numai, a salutat vizita ca un eveniment nu doar pentru relațiile bilaterale, ci pentru întregul spațiu sud-est european, dedicând lui Titulescu numeroase articole elogioase, în care a exprimat în mod firesc speranța și certitudinea că prezența sa la Atena va marca un pas înainte pe linia adâncirii și consolidării înțelegerii și conlucrării între cele două țări prietene.

Intrând pe teritoriul Greciei, la 19 octombrie 1933, venind din Turcia, etapa anterioară a turneului său, Titulescu a trecut succesiv prin localitățile Siton, Comotini, Xanti, Drama, Seres, pretutindeni fiind salutat de oficialități și notabilități, de autoritățile civile și militare, de un public numeros.⁸

În cursul aceleiași zile, Titulescu, însoțit de soția sa, Ecaterina Titulescu, de membrii delegației române, a sosit la Salonic, venind de la Alexandropol, cu un tren special pus la dispoziție de guvernul grec. Presa consemna că pe întregul parcurs Alexandropol–Salonic, Titulescu a fost obiectul unor manifestări călduroase. În gara orașului Salonic, el a fost salutat de guvernatorul Macedoniei, Dragumis, de autoritățile orașului, de un numeros public. După ample declarații făcute presei grecești și străine, Titulescu și echipa sa au făcut, însoțiți de guvernatorul Macedoniei, un tur al orașului Salonic.⁹

În cursul dimineții de 20 octombrie 1933, Titulescu a sosit la Atena. Reportajele de presă au relatat cu multe amănunte fiecare clipă a vizitei. La coborârea din tren, Titulescu a fost salutat de Demetrios Maximos, ministrul de Externe al Greciei, de directori din Ministerul Afacerilor Străine, de Mercuris, primarul Atenei, de Constantin Collas, ministrul Greciei la București, de miniștrii Micii Înțelegeri la Atena. Primirea l-a emoționat pe Titulescu, care a ținut să-și exprime în cuvinte pline de simțire recunoștința pentru manifestările călduroase al căror obiect a fost în toate orașele Greciei prin care a trecut. La ieșirea din gară, Titulescu a strigat în greacă: „Trăiască

Grecia“, gest primit spontan cu urale de numerosul public venit să-l întâmpine.¹⁰

Vizita în capitala Greciei i-a prilejuit întrevederi și schimburi de vederi cu cele mai înalte personalități ale țării gazdă: Alexandros T. Zaimis, președinte al Greciei; Panaghiotis Tsaldaris, prim-ministru; Demetrios Maximos, ministru al Afacerilor Străine; Gheorghios Kondylis, ministru de Război; Pasmazoglu, ministru al Economiei Naționale. În timpul șederii la Atena s-a întâlnit, de asemenea, și a avut convorbiri și cu Eleutherios Venizelos și Alexandros Papanastasiou, foști prim-miniștri, cu Andreas Michalakopoulos, fost ministru al Afacerilor Străine.¹¹

Departate de orice exagerare, se poate afirma că întrevederile au fost pline de substanță, că ele au prilejuit – mai ales cele câteva runde de convorbiri cu Panaghiotis Tsaldaris și Demetrios Maximos – abordarea profundă a unor probleme de ordin general, privind pacea și securitatea în Balcani, dar și aspecte punctuale ale relațiilor româno-grecești, întărind încrederea reciprocă.

Presa greacă și presa română au subliniat semnificația, substanța și importanța acestor întâlniri și convorbiri, acordând un spațiu larg opiniilor și luărilor de cuvânt ale liderilor din cele două țări.

La prânzul de gală oferit în onoarea lui Titulescu, Panaghiotis Tsaldaris, prim-ministru al Greciei afirma:

„Sunt sigur că exprim în acest moment sentimentele întregului popor elen, urându-vă, cu o bucurie deosebită, bun venit. Țara pe care o reprezentați este legată de a noastră prin atâtea relații de prietenie, încercate și sincere, încât ne este deosebit de plăcut ca, profitând de ocazia prezenței dumneavoastră printre noi, să-i arătăm toată simpatia noastră. Istoria a unit adesea popoarele noastre și, în comunitatea existenței și a încercărilor, le-a permis să ia unul de la celălalt elementele propriei vieți sociale și intelectuale, astfel încât noi am păstrat urmele penetrației reciproce. Și ce mai bună evocare a acestui trecut comun decât prezența acestor înfloritoare colonii grecești din România, a căror bogată activitate poate să se exercite sub protecția guvernului român pentru binele comun.

Dar dacă prezența oricărui trimis al țării dumneavoastră putea să fie sigură de cea mai călduroasă primire în Grecia, vizita dumneavoastră, domnule ministru, provoacă, așa cum ați constatat, o simpatie și o atenție cu totul speciale. Noi salutăm în persoana excelenței voastre nu numai pe eminentul om de stat european, pe făuritorul unei opere imense de ordine și pacificare, a cărui fecundă activitate s-a remarcat în toate domeniile politicii internaționale. În dumneavoastră noi salutăm înainte de toate pe emisarul încrederii și păcii, care în acest moment deosebit de grav întreprinde o vastă

acțiune de pacificare în Orientul Apropiat și care, fără să menajeze eforturile, s-a consacrat nobilei misiuni de liniștire în această parte a Europei.

Prezența dumneavoastră printre noi, domnule ministru, nu va constitui doar un gest simbolic între cele două națiuni prietene care înțeleg, în condițiile unor interese comune, să urmeze o politică identică. Ea ne va permite să examinăm toate aspectele situației și să căutăm mijloacele adecvate pentru a coordona eforturile noastre în favoarea păcii. Noi am desfășurat recent, cu vecina și prietena Turcia, o remarcabilă muncă de consolidare; suntem în același timp angajați în efortul de a lărgi legăturile de prietenie cu celelalte țări. Dumneavoastră, în ce vă privește, pe un câmp mai vast, desfășurați o foarte mare activitate pacificatoare. Eforturile noastre și interesele noastre nu vor fi niciodată în conflict; coordonându-le, vom strânge și mai mult rețeaua de siguranță și calm pe care suntem în curs de a o construi în această parte a Europei.¹²

Discursul rostit de Nicolae Titulescu, la dineul oferit în cinstea sa de premierul grec, a reținut în mod particular atenția, fiind reprodus integral, la București și Atena.

La 70 de ani de la pronunțarea sa, la 21 octombrie 1933, acest discurs continuă să fie evocat cu prețuire pentru vocația sa, pentru fondul de idei, pentru generozitatea sa și pentru mesajul de prietenie pe care Titulescu îl aducea Greciei.

„Dacă cuvintele călduroase de bun venit pe care tocmai mi le-ați adresat exprimă sentimentele întregului popor elen – afirma Titulescu – vă rog să credeți că profunda grațitudine pe care o încerc este împărtășită de întreaga națiune română.

De ce prietenia care leagă cele două țări ale noastre este indestructibilă? Pentru că prietenia greco-română nu este nici lucru nou, nici lucru schimbător.

Ea datează din ziua când, prin întrepătrunderea vieților noastre naționale, claritatea și frumoasa ordine a gândirii grecești a luminat viața noastră cu o lumină nouă.

Ea a continuat prin comunitatea unui trecut istoric, care se caracterizează printr-o egală dorință de libertate și prin egale suferințe pentru a o dobândi.

Ea s-a dezvoltat în ziua în care cele două națiuni, stăpâne pe destinele lor, n-au mai avut decât un singur ideal: o egală dragoste de pace.

Atașamentul pentru pace al Greciei și României fac din ele aliate care luptă pentru cea mai nobilă dintre cauze.

Dar idealul mobilizator care luminează destinele celor două popoare ale noastre ne obligă să trăim într-o asociație permanent dinamică. Noi

dorim pacea și o dorim înainte de toate acolo unde putem munci cu cea mai mare eficacitate pentru ea.

În opera de organizare a păcii în Balcani, politica Greciei și României oferă mai mult decât o trăsătură comună. Nici una, nici alta din cele două țări nu urmăresc scopuri egoiste. Nici una, nici alta din cele două țări nu vor să excludă pe nimeni dintr-o organizație a păcii stabile în Balcani. Politica Greciei și a României este prea clară și prea dezinteresată pentru ca noi să fim stânjeniți s-o formulăm în mod public. Ceea ce dorim este simplu: în interiorul frontierelor noastre, care prin sacrificiile făcute au devenit pentru totdeauna definitive, cele două țări ale noastre înțeleg să muncească în liniște pentru a pune capăt suferințelor atroce ale unei crize fără precedent.

Dincolo de frontierele noastre, cele două țări ale noastre înțeleg să întindă o mână frățescă tuturor vecinilor lor și să-i ajute, pe cât va fi posibil, pentru ca, printr-o colaborare extinsă la toate domeniile, soarta noastră să fie îmbunătățită.¹³

Comunicatul oficial dat publicității la încheierea convorbirilor sublinia: „Aceste întâlniri, angajate în spiritul cel mai amical și într-o atmosferă de perfectă cordialitate, au permis să se constate completa identitate a punctelor de vedere ale celor două guverne privind scopurile de urmat și eforturile de întreprins pentru consolidarea păcii în Balcani. Cele două guverne au căzut de acord să continue această politică de consolidare în Balcani și de întărire a raporturilor de prietenie existente între ele“.¹⁴

Discuțiile oficiale s-au interferat cu vizita la muzeu, cu depunerea unei coroane de flori la Monumentul Soldatului Necunoscut, unde un detașament de evzoni i-a adus onoruri militare, iar fanfara a executat imnurile naționale română și greacă, cu o excursie la lacul artificial de la Marathon, cu o vizită la expoziția Zappeion.

Fotoreporterii ziarelor românești și grecești i-au immortalizat, în cursul după-amiezii de 21 octombrie 1933, pe Nicolae Titulescu și Ecaterina Titulescu, cu întreaga suită română, urcând pe Acropole.

Un moment de vârf al vizitei lui Titulescu în Grecia l-a constituit primirea la Universitatea din Atena.

Era salutat un diplomat și un om politic de talie internațională, care se bucurase de consacrarea în cel mai înalt for al vremii sale – Societatea Națiunilor –, era salutat unul dintre marii oratori ai epocii, ale cărui discursuri la Geneva, Cambridge, Paris, Roma, Berlin se înscriaseră deja în istoria oratoriei universale.

Onorând o operă și consacrand o operă, Universitatea din Atena i-a acordat, la 21 octombrie 1933, titlul de *doctor honoris causa*.

Salutând un „apostol al unei păci juste“, St. Seferiadis, rectorul Universității din Atena, afirma cu ocazia decernării acestui titlu:

„Într-adevăr, oameni ca dumneavoastră, ale căror calități sparg cercul serviciilor reclamate de propriile lor țări, trebuie să se devoteze prosperității și civilizației universale.

Astfel, după ce ați oferit munca și inteligența dumneavoastră ca deputat, senator și ministru compatrioților dumneavoastră, după ce ați participat la Conferința de Pace și v-ați pus semnătura dumneavoastră ca ministru la Londra, ați fost chemat la «Înțelegerea Internațională» pentru ca ea să triumfe deasupra relilor care o pândesc din umbră.

Ora era propice. Dificultățile internaționale se acumulasă, într-adevăr, aproape în toată lumea.

În aceste condiții, la 11 septembrie 1930, cea de-a XI-a Adunare a Societății Națiunilor vă ridică în unanimitate, deosebită onoare, la înalta demnitate de președinte. Mai mult încă, un an mai târziu, la 8 septembrie 1931, cea de-a XII-a Adunare, sacrificând în favoarea dumneavoastră și pentru prima oară tradiția neeligibilității președintelui, vă reînnoia mandatul din 1930.

Îmi amintesc alocuțiunile dumneavoastră.

Unele devize conținute în acestea vor trebui să fie gravate pe frontispiciul operei Societății de la Geneva. Dumneavoastră cereați tuturor: înțelegere, voință și generozitate. Și mai spuneți încă: în opera de făurire a păcii în lume trebuie evitate două dintre primejdiile pe care le întâlnește elanul creator: mulțumirea și descurajarea. Astfel fiind, eminentele dumneavoastră calități care vă disting, le cereați și colaboratorilor dumneavoastră.

În același an, Institutul de Drept Internațional, în sesiunea sa de la Cambridge, încorona opera dumneavoastră științifică de internaționalist, alegându-vă printre cei treisprezece candidați. Numeroasele dumneavoastră publicații juridice și conferințele dumneavoastră la Paris, Londra, Berlin, vă impuneau într-adevăr, în mod firesc, atenției sale.

Dar, încă din 1931, în cursul celei de-a XII-a Adunări a Societății Națiunilor, așezându-vă în fotoliul prezidențial, dumneavoastră constatați că ne parvneau știri care apreciau că «flacăra încrederii abia pâlpâie, gata-gata să se stingă».

De aceea, pentru a fi la înălțimea datoriei, dumneavoastră cereați Adunării „acțiuni concrete, vizibile și rapide“, pentru a dovedi popoarelor că dacă focul Genevei nu este „încă destul de puternic ca să încălzească lumea, el este totuși destul de puternic pentru a lumina și a o călăuzi“.

Făcând acestea, ați urmat de-a dreptul deviza pe care dumneavoastră o invocați în 1930: niciodată descurajați. Și o aplicați și astăzi, excelență și scumpul meu coleg, când, pentru a apropia pe membrii familiei universale a statelor și a contribui astfel la liniștea Umanității, apostol al unei păci juste, părăsind Londra, Parisul și Lacul Lemn, ați traversat Polonia și Balcanii și trecând prin Turcia sosiți la picioarele Acropolei, unde Platon ne-a învățat că fericirea fără înțelegere nu poate să existe în lume.¹⁵

Emoționat, Titulescu a răspuns înaltelor onoruri care i se făceau la Universitatea din Atena.

Și era firesc să încerce o asemenea stare sufletească de excepție. În urmă cu peste o jumătate de veac, acordarea titlurilor de *doctor honoris causa* se făcea mai rar decât astăzi, constituind un adevărat eveniment.

Arhitectonic ca structură, clasic ca stil, bogat în idei, lansând în eter același mesaj al înțelegerii și păcii, pe care l-a profesat în întreaga sa viață politică, discursul lui Titulescu a fost primit cu înalte aprecieri din partea celor prezenți, bucurându-se, deopotrivă, de largi ecouri în presa ateniană și în presa română.

„Primesc cu emoție din mâinile dumneavoastră, domnule rector, – afirma Titulescu – diploma prin care sunt proclamat *doctor honoris causa* al unei universități al cărei renume științific este universal stabilit, precum sunt unanim recunoscute serviciile pe care le-a adus această universitate. Sentimentele ce-mi umplu sufletul în fața gestului dumneavoastră, care dovedește că pe măsură ce domeniul cunoașterii umane devine mai vast cu atât crește și bunăvoința între oameni, sunt singurul omagiu pe care îl pot aduce acestei docte adunări.

Este un omagiu modest, căci nu pot da decât ceea ce am, dar este sincer și adânc.

Ați vorbit, domnule rector, de cariera mea, oprindu-vă asupra fiecărei etape, făcând aprecieri elogioase, pe care îmi veți permite să le accept nu drept răsplătă pentru trecut, ci drept o încurajare pentru viitor. Nu voi pregeta să spun că această încurajare îmi este prețioasă, căci, pentru a birui relele care stau la pândă, umanitatea are nevoie de a crede nestrămutat în imperativele națiunii.

Aceste imperative omul de știință le descoperă în urma unei analize obiective, într-un climat de seninătate sufletească. Omului politic îi revine sarcina de a lupta pentru ca ele să fie acceptate de colectivitate. Sarcină grea, sarcină ingrată, dar căreia trebuie să ne dedicăm clipă de clipă, căci altfel nu vom putea spune că ne-am îndeplinit datoria.

Există, totuși, un domeniu în care sentimentul poate fi aliatul de preț al rațiunii: acest domeniu este acela al înțelegerii reciproce a popoarelor,

unica sursă a unei păci statornice și roditoare. Relele provin din faptul că națiunile nu-și dau seama că, în ciuda tuturor deosebirilor, ele alcătuiesc, la urma urmelor, un tot indivizibil. Omul nu poate fi străin omului numai prin faptul că între ei se ridică o graniță. Și pacea nu înseamnă nimic altceva decât conștiința universalității speței umane.

Dacă așa stau lucrurile, cine sunt cei ce se străduiesc cel mai mult pentru realizarea acestei conștiințe și, în consecință, cei mai buni făuritori ai păcii dacă nu marii maestri ai gândirii omenești, care, prin învățătura lor, ridică pe glob faruri ce răspândesc o strălucitoare lumină, printre care Universitatea din Atena își are un loc de frunte?

La dumneavoastră nu există frontiere, ci numai oameni, ori dincotro ar veni ei și oriunde s-ar duce. La dumneavoastră nu există divergențe iscate de interese particulare, ci numai o comunitate de eforturi pentru a izbândi în lupta dusă cu materia. Nu aveți înfrângeri, căci sunteți în permanentă căutare a adevărului veșnic. Înfrângerile pe care oamenii le încearcă când înfruntă adevărul provizoriu pe care îl constituie credințele care nu se sprijină pe rațiune și pe experiența științifică, pe dumneavoastră dimpotrivă, vă ajută și vă consolează.

Dacă deci un om politic reușește, fie și într-o măsură infimă, să-și ducă la bun sfârșit greaua sa misiune, izbânda lui dovedește că nu s-a abătut de la marea învățătură umanitară aflată în păstrarea dumneavoastră.

Pentru nesecatul izvor de viață pe care îl constituie pentru mine preceptele dumneavoastră, pentru noile puteri pe care le simt primind strălucita dovadă a încrederii și stimei dumneavoastră, dați-mi voie, domnule rector și dragi colegi, să vă exprim adâncă mea recunoștință.

Îmi dau bine seama de noile obligații pe care le implică titlul ce mi-ați decernat: muncă și spirit de înțelegere. Țin să vă asigur, domnule rector, că mi le însușesc pe deplin.¹⁶

S-ar putea aduna numeroase pagini privind primirea de care s-a bucurat Titulescu în Grecia.

În persoana lui Titulescu, poporul elen identifica și saluta nu doar un om politic și de stat de talie europeană, ci și un prieten apropiat și devotat al Greciei.

Gazdele lui Titulescu s-au întrecut, peste tot unde acesta a poposit, fie chiar și pentru câteva ore, în manifestări de simpatie, stimă, prietenie, căldura și prețuirea lor fiind autentice, spontane, nonconformiste.

Titulescu s-a bucurat în Grecia de primirea unui adevărat șef de stat.

Spirit solar, Titulescu a iubit Grecia ca puține alte țări. Cultura sa se sprijinea puternic pe istoria și civilizația elenă și romană.

Platon a fost pentru el una din lecturile preferate în momentele de mare tensiune, în clipele în care era confruntat cu stări de lucruri, politice și existențiale, dezastruoase. Platon îi reda întotdeauna echilibrul și tocmai de aceea revenea la el mai des decât la Biblie.

Titulescu nu și-a putut încheia șederea în Grecia înainte de a vizita Eleusis, Bralo, Anfisia, Delfi, de unde a luat și a dus amintiri de neșters despre oameni și muzee, amfiteatre, stadioane și teatre antice, despre clipele când a poposit la altarul Pythiei și fântâna Castaliei.¹⁷

Opinia publică din Grecia i-a urmărit în continuare cu statornicie opera politico-diplomatică a lui Titulescu. Înlăturarea sa din viața politică de la 29 august 1936, a avut un amplu ecou în opinia publică, în cercurile de presă, fiind considerată drept o lovitură dintre cele mai grave aduse securității și păcii europene.

Titulescu a rămas în conștiința poporului elen drept o flacără vie a ideilor de democrație, conlucrare, înțelegere, pace, ca un artizan vizionar al structurilor de securitate din anii '30 ai secolului trecut, ca un patriot și un european, ca un perpetuu contemporan.

La 25 de ani de la trecerea în neființă a lui Titulescu, în 1966, eminentul diplomat grec A.F. Frangulis, președinte al Academiei Diplomatice Internaționale, declara: „Mă gândesc adesea și astăzi la geniul diplomatic al lui Titulescu. Era un foarte mare jurist și avea și viziunea viitorului ca Talleyrand. Dacă Europa ar fi ținut seama de politica pe care o preconiza el, desigur că alta ar fi fost soarta ei. Titulescu, care-și iubea țara mai presus de orice, a spus odată: «Se zice despre mine că sunt ministrul Europei. Din păcate, nu sunt». // Păstrez amintirea lui Titulescu ca pe aceea a unui mare prieten și îmi pare bine că am fost printre cei care au susținut alegerea și realegerea lui ca președinte al Ligii Națiunilor. Nimeni până azi nu a avut onoarea de a fi de două ori președinte al unui asemenea for. A fost, poate, cel mai mare diplomat al timpului său“.¹⁸

Adept al unității Europei, Titulescu a avansat în perioada interbelică numeroase și valoroase idei în materie, proiectele pozitive lansate în epocă găsindu-l în ipostaza de susținător deopotrivă fervent și lucid.

Titulescu a conceput o Europă a egalilor, fapt care l-a determinat să respingă vehement și eficient toate încercările din epocă de a institui și de a impune directorate europene, a conceput o Europă a accesului egal al tuturor la binefacerile civilizației de ordin politic, economic, cultural sau de alt fel.

Titulescu s-a pronunțat – și cum am putea uita – pentru un front comun al tuturor democrațiilor europene – și trebuie spus că omul politic și diplomatul român a fost un dușman neîmpăcat al extremismului de orice fel, al tuturor ismelor perioadei sale – fascism, nazism, bolșevism, al tuturor

inechităților și intoleranțelor de ordin etnic sau confesional. Atitudinile și acțiunile lui Titulescu în această direcție au dobândit un plus de coerență și vitalitate în anii '30 în condițiile ascensiunii forțelor de dreapta pe plan internațional și ale sporirii pericolului de război.

Dacă acțiunea sa politico-diplomatică dă conținut unor întregi capitole de istorie europeană interbelică, Gândirea sa – departe de a fi singulară în spațiul românesc – continuă să fie în conștiința publică universală un izvor de aleasă inspirație pentru judecarea și descifrarea istoriei, un exemplu de abordare lucidă și constructivă a treburilor Lumii și o pledoarie pentru Soluții care să dea Sens și Continuitate Devenirii, care să lase Umanității șansa de a parcurge în liniște Mileniul Trei.

Om al Presentului și Viitorului, Titulescu ne-a lăsat moștenire o Operă, care – prin adâncimea intelectuală și conținut moral, prin curaj și viziune – oferă subiect de aparte meditație și teme de încredere în Om și Rațiune. Căci, peste timp și spațiu – dincolo de rase, credințe religioase și opțiuni politice – Omenirea a fost pentru el un singur trup, devenirea ei obligând la un efort statornic și lucid pentru Supraviețuire, nevoie în care Gândul și Sufletul sunt chemate, dincolo de frontiere, să-și dea armonios mâna.

Opera lui Titulescu nu este o simplă pagină de istorie.

Opera lui Titulescu are valoarea unui mesaj de remarcabilă actualitate.

Titulescu este unul dintre marii noștri contemporani.

Titulescu rămâne o mare conștiință.

Titulescu, un mare Român, un mare European, un mare Contemporan, a trăit și a murit pentru pace, meritând a fi înscris pentru eternitate în Panteonul ziditorilor de mari Idealuri, care ne-au lăsat o tulburătoare și vibrantă moștenire:

„Cei ce mor pentru o idee sunt eroi al căror unic testament este un singur cuvânt: continuați!“

La Jocurile Olimpice de la Atena, și de pretutindeni, Titulescu aduce ramura de măslin a poporului român.

Mai devreme sau mai târziu, Uniunea Europeană – pentru care a gândit cu marele său vizionarism și pentru care a acționat cu statornicie și dăruire – va fi împlinirea de muncă și prosperitate, de libertate, justiție și democrație la care au aspirat atâtea generații de români, care au avut în intelectuali – oameni politici, juriști, istorici, diplomați, ziariști – făclii ale conștiinței europene a națiunii române.

NOTE

¹ Discursul rostit de Nicolae Titulescu cu ocazia semnării Pactului Înțelegerii Balcanice, Atena, 9 februarie 1934 – în Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice* (ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, Gheorghe Ploșteanu, George G. Potra, Constantin I. Turcu; studiu introductiv de George Macovescu), Editura Politică, București, 1967, doc. nr. 307, pp. 546–547.

² Raymond Cartier, *Quatre reponses de M. Titulescu*, în „L’Epoque“, 6 iunie 1939.

³ Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică (iulie 1927–iulie 1928). Partea II* (volum îngrijit de George G. Potra și Costică Prodan; au colaborat Daniela Boriceanu, Delia Răzdolescu, Cristina Păiușan), Fundația Europeană Titulescu, București, 2003, doc. nr. 284, p. 677.

⁴ *Ibidem*, doc. nr. 241, p. 563.

⁵ *Ibidem*, doc. nr. 241, p. 565.

⁶ *Ibidem*, doc. nr. 318, p. 853.

⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920–1944, Grecia, Relații cu România, 1933–1938, vol. 85.

⁸ „Universul“, 22 octombrie 1933.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, 23 octombrie 1933.

¹¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920–1944, Grecia, Relații cu România, 1933–1938, vol. 85.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*. Cf. și Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, doc. nr. 300, pp. 532–533.

¹⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920–1944, Grecia, Relații cu România, 1933–1938, vol. 85.

¹⁵ *Ibidem*. Cf. și *Pro și Contra Titulescu* (selecție, cuvânt înainte, note biografice, adnotări și explicații, indice de George G. Potra), Fundația Europeană Titulescu, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 494–496.

¹⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 77 T 34, vol. 2. Cf. și Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, doc. nr. 299, pp. 530–532.

¹⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920–1944, Grecia, Relații cu România, 1933–1938, vol. 85. Vezi și „Universul“, 26 octombrie 1933.

¹⁸ A.F. Frangulis, *A fost, poate, cel mai mare diplomat al timpului său*, în „Lumea“, an IV, nr. 11 (125), 10 martie 1966, p. 22. Cf. și *Pro și Contra Titulescu*, pp. 223–224.